

De verdieping, donderdag 22 augustus 2002

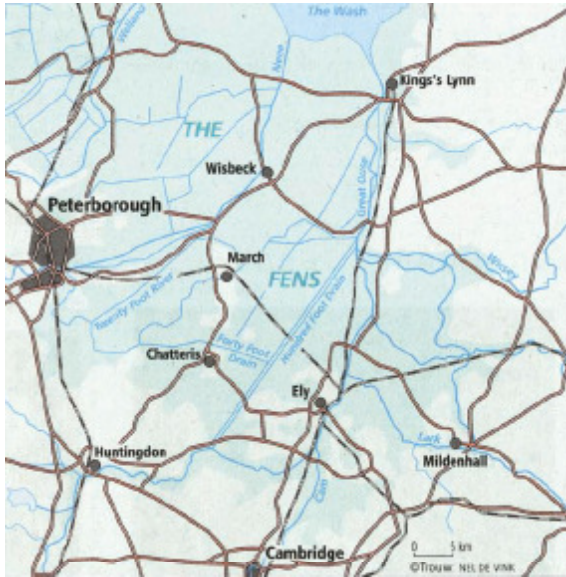
Vermuyden was zijn tijd ver vooruit

Jan Neefjes

„Ik ben er geweest, het is alleen maar gras', zei VVD'er Bolkestein in 1998 over de polder in het Groene Hart waar de Hoge Snelheidslijn uit Parijs doorheen zou gaan razen. Ondanks deze uitspraak gaat de trein ondergronds, uit waardering voor het bijzondere karakter van het open poldergebied. Behelmde Japanse toeristen rijden er niet voor niets op gehuurde fietsen om naar deze bezienswaardigheid, de polder, te kijken. Vandaag deel 4 in een serie over polders: The Fens in Engeland.

foto Natura

(c) Trouw, NEL DE VINK

The Fens-Engeland

The Fens is een poldergebied zo groot als de provincie Utrecht. De polders stammen uit de zeventiende eeuw, toen overal in Europa Nederlanders werd gevraagd om moerassen droog te leggen. Initiatiefnemers waren in veel gevallen rijke particulieren, die behoefte hadden aan nieuwe investeringen. Overheden steunden hen met belastingvrijstelling of met wetgeving. In het buitenland deden zich niet te voorziene moeilijkheden voor. Daardoor mislukten veel droogleggingen. The Fens is een van de weinige geslaagde voorbeelden, hoewel zich ook hier tot op de dag van vandaag problemen voordoen.

Les Walton is een liefhebber van het polderlandschap dat zich ten noorden van Cambridge uitstrekt tot aan de Noordzee. En hij is bewonderaar van de man die de polders heeft drooggelegd, de Nederlander Cornelius **Vermuyden**. Maar hij ziet de toekomst van de polders donker in. „We zullen dit land noodgedwongen moeten teruggeven aan de natuur.' Walton leeft van de polders. Zijn fabriek verpakt de groenten die er worden geteeld. Als directeur van het 'Drainage Pump Museum' geeft hij lezingen over de droogleggingen. Dan komt ook het einde van de polders aan bod. „**Vermuyden** moet de moeilijkheden hebben voorzien.'

De tocht met Walton begint in Ely, een stadje op een hoge heuvel, 'The Isle of Ely. Aan alle kanten kijkt het stadje over het polderlandschap uit. 'The Fens', 'De venen', is de naam waaronder het poldergebied bekendstaat. Een tocht door de polders naar de kust kost een klein uur. Tot in de zeventiende eeuw kostte dezelfde route dagen varen over rivieren die zich door het moeras een weg naar zee moesten zoeken. Het veen, een waterige, tien meter dikke spons van onverteerde plantenresten, was onbegaanbaar. Bij hoge springvloed of bij sterke regenval stond vrijwel het gehele gebied blank. Hier en daar waren drogere plekken met wat huizen. De bewoners leefden van de jacht op watervogels en van de visserij. De namen van de moerassen staan nog op de kaart, vernoemd naar de toenmalige begroeiing of het plaatselijke gehucht: Isleham Fen, Sedge Fen, Wood Fen.

Cornelius **Vermuyden**, geboren op het eiland Tholen, kwam in 1630 naar The Fens. Een groep rijke kooplieden, onder leiding van de plaatselijke machthebber, de graaf van Bedford, wilde het gebied droogleggen. In zijn 'Discourse touching the draining of the Great Fennes' deed **Vermuyden** zijn voorstel. De investeerders, toen 'adventurers' genoemd, kozen hem tot directeur van de ontwatering.

Walton legt uit wat hij zo bijzonder vindt aan het Fenlandschap: „De enorme ruimte, de grote lucht, de platheid van het land, de rechte akkers, wegen en kanalen.' Maar vooral het idee

dat alles door de mens gemaakt is, en ook nog terug te voeren is op één man, vindt hij fascinerend.

Vermuyden berekende de hoeveelheid af te voeren water, de benodigde breedte en diepte van de kanalen, de grootte van de percelen en de ligging van de wegen. De namen van de kanalen moeten op Vermuydens tekentafel zijn verschenen: 'Twenty Foot River' of 'Forty Foot Drain'.

Tot zijn bekendste en meest opvallende werken horen de Bedford Rivers. Walton laat de kaart zien van Oost- Engeland. Een opvallende dubbele lijn markeert de ligging van twee kaarsrechte kanalen op ongeveer een kilometer afstand van elkaar, elk dertig kilometer lang. De Bedford Rivers moeten het water dat de rivieren uit de heuvels van Oost-Engeland meebrengen zo snel mogelijk naar zee afvoeren. Voor de ingreep van **Vermuyden** slingerde de rivier Ouse ruim vijftig kilometer lang door het veenlandschap; bij sterke regenval zette ze het Fengebied blank. Na de ingreep was de afstand nog maar dertig kilometer, en lag de rivier tussen hoge dijken. Bij de monding in zee werden sluisen aangelegd die bij springvloeden instroming van hoog water moesten verhinderen. Ook andere rivieren stroomden vanaf toen in een rechte lijn naar zee.

De tweede Bedford River werd overigens pas in 1652 aangelegd, vijftien jaar na het eerste kanaal. **Vermuyden** paste toen het ontwateringssysteem aan, na grote onenigheid met de investeerders. Volgens hen had **Vermuyden** hun wintergrounds beloofd, gronden die zomer en winter droogstaan. **Vermuyden** hield vol slechts summergrounds te hebben toegezegd. Voor wintergrounds waren veel meer en bredere kanalen, en dus forse nieuwe investeringen nodig. De investeerders gingen, tegen hun zin, opnieuw akkoord met **Vermuyden** als directeur. Alleen hij had voldoende kennis, een uitgewerkt plan en arbeiders paraat.

Vermuyden werd vanaf het begin van het project achtervolgd door de oorspronkelijke bewoners. Zij wisten dat ze hun gemeenschappelijke gronden kwijt zouden raken als het land na de ontwatering onder de investeerders zou worden verdeeld. In Engeland was een grote discussie gaande over de rechtmatigheid van deze onteigeningen. Voorstanders van de ontwatering wezen op de miserabele omstandigheden waaronder de in hun ogen primitieve bewoners moesten leven, en op de economische voorspoed die ontwatering zou brengen. Tegenstanders wezen op de opbrengsten aan vis, gevogelte, wol en riet dat het Fenland de bevolking toen bood.

Doorslaggevend was de steun van de koning. Alleen hij kon bij wet de bewoners hun gemeenschappelijke rechten ontnemen. De koning stemde toe, maar niet voor niets. De investeerders moesten hem veertigduizend hectare toezeggen. De bewoners begonnen daarop een ware guerrilla tegen de ontwatering. Ze ondergroeven dijken, dichtten kanalen en vochten met de arbeiders die met gewapende troepen beschermd moesten worden. Veldslagen ontstonden nadat de overheid het vee van de voormalige gemeenschappelijke gronden had verdreven.

Voor **Vermuyden** was het een groot probleem dat de oorspronkelijke bevolking medewerking weigerde. Alleen al aan het graven en bedijken van de tweede Bedford River werkten elfduizend arbeiders. **Vermuyden** bracht daarom zelf arbeiders mee: Nederlandse boeren, maar ook gevluchte protestanten uit Frankrijk en Vlaanderen. Veel Nederlanders zijn in The Fens blijven wonen. In ruil voor hun arbeid kregen ze land toegewezen. Nu nog komen in het gebied veel Nederlandse namen voor en hebben de arbeidershuizen een typische, uit Nederland afkomstige bouwstijl.

De ontwatering werd veel kostbaarder dan vooraf was bedacht. De meeste 'adventurers' stonden bij oplevering van de polders diep in de schulden, en moesten hun grond terstond verkopen. Maar **Vermuyden** was er in geslaagd een reusachtig gebied droog te leggen. De akkers waren begroeid met granen, koolzaad en rapen en de grondprijzen waren boven alle verwachtingen. **Vermuyden** was beroemd in Engeland.

„Die roem zou in de volgende eeuwen weer afnemen', vertelt Walton bij aankomst in zijn Drainage Pump Museum. Het museum, gehuisvest in een oud gemaal, staat achter de dijk van een slingerend riviertje dat nooit is rechtgetrokken. Het waterpeil ligt hoog boven het omliggende land. **Vermuyden** was waarschijnlijk nog in leven toen hier, aan het einde van de zeventiende eeuw, het land ging zakken. In het ontwaterde veen kon zuurstof toetreden,

waardoor het veen verteerde. Het maaiveld daalde. Zelfs bij lage waterstanden kon niet meer op de rivieren worden geloosd. Het landschap werd weer natter, oogsten waren alleen in droge jaren nog mogelijk.

Net als in Nederland plaatsten de landeigenaren molens, 'windpumps'. Die molens waren echter niet lang bestand tegen de zeer snelle landdaling die tot 2,5 centimeter per jaar kon oplopen. Steeds waren hogere dijken, nieuwe sluizen en sterkere molens nodig. Na de molens kwamen stoomgemalen, vervolgens dieselmolens en toen elektrische gemalen, die het land telkens weer beter ontwaterden, maar het daarbij sneller deden zinken. De rivieren en kanalen kwamen vele meters boven de omgeving te liggen. In zijn 'Drainage Pump Museum' laat Les Walton het steeds hogere peilverschil zien dat de gemalen moeten overbruggen. Elk nieuw gemaal staat één of anderhalve meter lager ten opzichte van de kruin van de dijk. Uiteindelijk veroorzaakte smeltende sneeuw in 1947 ernstige rivieroverstromingen, waarbij het gedaalde land meters onder water kwam te staan.

Deze overstroming leidde tot een herwaardering van het werk van **Vermuyden**. In 1958 bouwden Engelse ingenieurs een waterstaatkundig hoogstandje: een 'Cut Off Channel' tapte op ingenieuze wijze het water af van alle rivieren in het laagste deel van de Fens, en transporteerde het naar zee. Kort daarop herontdekte historicus Vermuydens 'Discourse touching the draining of the Great Fennes'. **Vermuyden** bleek ruim driehonderd jaar eerder een vrijwel identiek voorstel te hebben gedaan. De investeerders weigerden toen voor het kanaal te betalen. Vermuydens faam was hersteld en in zowel Engeland als Nederland wordt hij nu gezien als een van de grootste waterstaatkundigen van zijn tijd.

Maar ondertussen blijft het dalende land een probleem waar Walton geen oplossing voor ziet. „Nog steeds moeten om de dertig jaar dijken worden verhoogd, en nieuwe gemalen worden aangelegd. De waterlasten worden onbetaalbaar voor de boeren. Daar komt nog bij dat op veel plaatsen het veen bijna geheel is verdwenen. Slechte, zure klei, ongeschikt voor landbouw, komt er voor in de plaats.' Hij ziet voor de laagste delen van de Fens maar één oplossing: „We moeten de akkers weer onder laten lopen zodat er een groot natuurgebied ontstaat. Anders zal de landbouw hier een langzame dood sterven.'

Walton denkt dat **Vermuyden** deze problemen heeft voorzien. „In Nederland hadden ze al honderden jaren dalende veenpolders. Al vóór de zeventiende eeuw waren de Nederlanders gedwongen overgeschakeld van akkerland naar grasland, dat veel natter mag zijn. Toen **Vermuyden** akkoord ging met de investeerders om diep ontwaterde wintergronden te maken, moet hij toch hebben geweten dat het land sneller zou gaan dalen? Veel sneller nog dan in Nederland. Ik denk dat hij het wist.'

Copyright: Neefjes, Jan